

SAYI IV (2018)

A. N. ÖZDAL, *Ortaçağ Ekonomisi ve Müslüman Tüccarlar (X-XIV. Yüzyıllar)*. İstanbul 2016. Selenge Yayınları, 584 sayfa. ISBN: 9786054944095

Gizem MUSUL

*Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Sayı III: Ocak-Aralık 2018) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır. Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni: G. Musul, *Ortaçağ Ekonomisi ve Müslüman Tüccarlar (X-XIV. Yüzyıllar)*. Yazar: A. N. Özdal, *Libri IV (2018)* 13-17. DOI: 10.20480/lbr.2018004

Geliş Tarihi: 05.01.2018 | Kabul Tarihi: 14.01.2018
Elektronik Yayın Tarihi: 25.01.2018

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

**A. N. ÖZDAL, *Ortaçağ Ekonomisi ve Müslüman Tüccarlar*
(X-XIV. Yüzyıllar). İstanbul 2016. Selenge Yayınları, 584 sayfa.
ISBN: 9786054944095**

Gizem MUSUL*

Ekonomi, en basit şekliyle, insanların yaşayabilmek için üretme ve ürettiklerini paylaşma biçimlerinin ve bu eylemlerinden doğan ilişkilerin (ticaret) tamamını inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Ortaçağ'da Avrupa ve Müslüman dünyasının ticarete bakışı farklılık göstermekteydi. İslamiyet'in diğer din ve toplumlardan ayrıldığı önemli bir nokta da ticarete olan yaklaşımın farklılığıydı. Eskiçağ'da hem ticaretle uğraşp hem de erdemli olmanın olanaksızlığından söz ediliyordu. İslamiyet ise bir din olarak ticareti ve iktisadi gelişmeyi daima teşvik etmiştir. *Ortaçağ Ekonomisi ve Müslüman Tüccarlar* adlı bu eserde İslam toplumlarının tarihinde iktisat ve iktisadi gelişmenin dinamikleri üzerinde durulmaktadır. Yazar esere, çalışmada referans verdiği kaynakların kısa tanıtımlarına yer vererek başlangıç yapmaktadır. Doğrudan ticareti ve ekonomiyi konu alan temel eserler, belirli ürünlerin ticaretiyle uğraşanlar için yazılmış el kitapları, iktisat bilimi ve ticaretin değerlendirildiği eserler, şehir-bölge ve genel tarihler ile ülke ve hanedan tarihlerine ilişkin kaynak eserlerin özet bilgilerini kaydetmektedir.

Eserin *Giriş* (26-51) bölümünde *Ticarete Övgü* başlığı altında birçok toplumun tarih boyunca ticarete bakışı değerlendirilmekte ve İslam dininin ticarete olan yaklaşımı noktasında diğer toplumlardan ayrıldığına vurgu yapılmaktadır. Yine *Giriş* bölümü içerisinde beş ayrı başlık altında Müslüman tüccarların ticari faaliyet sürecindeki detaylara yer verilmektedir. Ticari faaliyet

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. gizemmusul@akdeniz.edu.tr | 0000-0002-2719-3231

sürecindeki unsurlardan ilki olan kazanç ve gelir elde etme konularına *Kazanç Yolları* (30-42) başlığıyla değinilmektedir. Burada İbn Haldun, Maverdi ve İsfahani gibi isimlerin meslekler ve zanaatkârların değerlendirilmesi, tüccarların kazanç yolları gibi konuları içeren temel kaynaklardan alıntı ve örneklemeler yapılmaktadır. Ticari faaliyet unsurlarından ikincisine 'üretim', 'tüketim' ve 'birikim' kavramları ile mal yönetimi hususlarının açıklandığı *Harcama Biçimleri* (42-45) başlığında yer verilmektedir. Üçüncü unsur olan *Ticaret Ahlakı* (46-47) başlığında meşru kazanç ölçüsü, alışveriş ve ticarete dikkat edilmesi gereken konular, helal ve haram kazanç türleri ve tüccar-müşteri ilişkilerinin anlatımı dini perspektife dayalı olarak yapılmaktadır. Ticari emtia'nın dolaşımı usulü ve stoklama usullerindeki meşru ve gayrimeşru yönlerin betimlendiği konulara ise ticari faaliyet sürecinin dördüncü unsuru olarak *Ticaret Usulleri* (48-51) başlığı altında yer verilmektedir. Kitabın *Giriş* bölümünde ticaretin son unsuru *Bir İş Kurup Geliştirmek-Büyütmek* (51-66) başlığıyla açıklanmaktadır. Burada kısıtlı sermayeyle de olsa girişimci olmak, ticaret yapabilmek için gerekli olan sermayeyi oluşturmak ve sıfırdan başlayanlar için sermayeyi artırmak, ticaret ortaklıkları ve uzun mesafeli ticari faaliyetler ile para kazanmak gibi konular ve bu konuların Ortaçağ İslam dünyasındaki önemi anlatılmaktadır. Ayrıca üretim ve ticaret sürecinde karşılaşılabilecek olan zarar ve iflas gibi olası durumların da varlığına, yine bu süreçte şans faktörünün de göz ardı edilemeyeceğine vurgu yapılmaktadır.

Dört temel bölümden oluşan kitabın birinci bölümü *İktisadi Durum* (67-130) ana başlığı altında *Üretim* (67-87), *Piyasalar* (88-129), *İktisadi Çöküş* (130-136) ve *Para* (137-163) alt başlıklarıyla anlatılmaktadır. Burada Mezopotamya, Mısır, Hindistan ve Çin gibi nehir havzalarında kurulan ilk yerleşik uygarlıkların üretim faaliyetleri ve tarımsal üretim bölgeleri detaylarıyla anlatılmaktadır. *Üretim* başlığı altında ele alınan *Tarımsal Üretim Bölgeleri* ve *Üretici Grupları* alt başlığıyla anlatılan konular ise bu grupların detaylarına ilişkin bilgiler içermektedir. Şöyle ki, Ortaçağ ekonomisi büyük oranda tarıma dayalıydı. Emeviler, Abbasiler ve Selçuklular için tarım, ekonominin bel kemiğini oluşturmaktaydı. Tarım sektöründe çalışan köylüler ise üretici gruplar arasında yer almaktaydı. Köylüler ve köylü kadınları tarla işlerinde kocalarına yardımcı olurlar, aralarında özel bir iş bölümü yapılır ve bu şekilde köylülerin üretime aktif katılımı sağlanırdı. Köylülerin sabit üretici konumlarına karşılık göçebeler de üretici gruplar arasında yer alıyordu ve hayvancılık ve bununla ilgili sahalarda üretim faaliyetlerinde bulunuyorlardı. İkinci alt başlık olan

Piyasalar bölümünde ise *Arz-Talep ve Geçim* ile *Kriz ve Kıtlık* konuları iki alt başlık şeklinde anlatılmaktadır. Burada, piyasa fiyatlarını etkileyen çoklu şartların varlığına vurgu yapılmakla birlikte piyasalar için arzu edilen durum, asgari geçim miktarlarının saptanması, refah seviyesi ve piyasaların canlılığı açısından kentler arası farklılıklar ve bu farklılığın medenileşme düzeyindeki farklılıklarla ilişkisi gibi konulara değinilmektedir. Kriz ve Kıtlık konusunda ise yaşanan bu krizlerin nedenleri incelenmekte ve bu krizlerin pek çoğunun tetikleyicisinin doğa kaynaklı olduğu tespitine varılmaktadır. Metin içerisinde ise bu tespitler örneklerle desteklenmektedir. Yine aynı başlık altında 950-1150 yılları arasında Yakındoğu ve Ortadoğu'daki krizlerin tarihsel bir özeti tablo biçiminde kaydedilmektedir. Kitabın ilk bölümünün üçüncü alt başlığını oluşturan *İktisadi Çöküş*'te tarihçiler arasında parlak İslam medeniyetinin bilim, felsefe ve ekonomi gibi pek çok alanda eski ihtişamını yitirip bir gerileme sürecine girdiğine dair genel bir kanı oluştuğunu ancak bu genel kanının yıkılmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Bu gerekliliği doğuran nedense X. yüzyıldan itibaren artık tek bir İslam medeniyetinden söz edilemeyeceği ve dolayısıyla da birbirinden bağımsız İslam uygarlıklarının tamamında böylesi bir ekonomik çöküşün yaşanamayacağı şeklinde ifade edilmektedir. Bu bölümün son alt başlığını ise *Para* oluşturmaktadır. Burada paranın değişim aracı olma, mal ve hizmetlerin değer ölçüsü olma ve gelecekteki işlemler için değer rezervi olma fonksiyonları anlatılmakta ve bu fonksiyonların icra edilebilmesi bakımından da paranın değeri anlatılmaktadır. Ayrıca para akışları ve paranın değerinin düşürülmesi ve bu düşüşlerin nedenleri de bu bölümde ele alınmaktadır.

İkinci bölüm *Ticaret* (164-341) ana başlığı altında, *Satınalım* (164-189), *Yollar ve Güzergâhlar* (189-235), *Nakliyat ve Lojistik* (236-276), *Satış* (277-314) ve *Pazarlama* (315-341) olarak beş alt başlık şeklinde anlatılmaktadır. Burada ticaret kolonileri, satın alma adetleri, yabancı ülke adetleri, ticaret yolları, sınırlar ve İslam uygarlığının kıyıları, kervan ve deniz yolculuğu ve bu yollardaki olası tehlikeler anlatılmakta bunun yanı sıra taşımacılıktaki liman ve gümrük konuları ve serbest dolaşım belgelerine ait bilgiler ve depolama yöntemleri açıklanmaktadır. Ayrıca kentlerdeki büyük pazarlar, geçici pazarlar, fuar ve panayırlar ile buralardaki pazarlama ve fiyatlandırma konularına dair detaylı bilgiler de kaydedilmektedir.

Ticari İşlem (342-391) başlığı altındaki üçüncü bölüm ise *Ödeme Araçları* (342-345), *Bankacılık* (346-352), *Kıymetli Evrak* (352-356), *Borsa Oyunları*

(356-358), *Ticari Ortaklıklar* (358-362), *Ticari Yazışmalar*, *Muhasebe ve Belgeler* (362-366), *Posta/İletişim Sistemi* (367-368) ve *İşletmecilik* (368-391) olarak sekiz alt başlık altında detaylandırılmaktadır. Burada Ortaçağ İslam dünyasında para ve değerli metallerin yanı sıra değerli taşlar, pamuklu kumaşlar, istiridyeye, midye, salyangoz ve deniz kabukları gibi materyallerin de ödeme aracı olarak kullanıldığı anlatılmaktadır. Bankacılık sisteminde Ortaçağ bankalarının modern bankacılığın unsurları olan borç verme, emanet para kabul etme ve darphane ile halk arasında aracılık yapma unsurlarının tamamını içerdiği ifade edilmektedir. Ticari faaliyet sürecinde kaybolma, gasp, taşıma güçlüğü ve çalınma gibi nakit taşıma risklerine karşı geliştirilen tedbir niteliğindeki 'suftuce' adında kıymetli evrakların varlığı ve Ortaçağ İslam dünyasında kullanılan bu *suftuce* sisteminin detaylarına yer verilmektedir. Yine bu bölümde ticari ortaklıklar, bu ortaklıklar sırasında ortaya konulan sermaye ve elde edilen kar paylaşımına ilişkin koşullar açıklanmakla birlikte ticari yazışmalar sırasında kullanılan belgeler de örneklendirilerek açıklanmaktadır. Ayrıca Ortaçağ İslam devletlerinin tamamında adı ve içeriği bölgeden bölgeye değişen posta sistemlerinin varlığından söz edilmektedir. İşletmecilik unsuru olarak Suriye örneğinden hareketle sabun imalatı, Basra Körfezi örneğinden hareketle inci avcılığı, maden ve değerli taşların çıkarılması, gül suyu ve esansı üretimi, şeker üretimi, hamam işletmeciliği, içme suyu dağıtıcılığı, soğutma teknolojisinin geliştirilmesiyle birlikte buz satıcılığı ve seyyar satıcıların varlığı ifade edilmektedir.

Kitabın son bölümü olan dördüncü bölüm *Tüccar* (392-509) ana başlığı altında *Hayat Standartları*, *Gündelik Yaşam ve Alışkanlıklar* (392-427), *Tüccar & Ailesi* (428-437), *Sosyal/Dini Sorumluluk* (437-440), *Toplumsal Konum ve Sosyal Statü* (440-444), *Bağlantılar & Networking* (445-455), *Örgütlenme* (456-487) ve *Tüccar-Etkileri* (488-509) olarak yedi alt başlıktan oluşmaktadır. Burada tüccarların yaşam alanları, kazanım ve sermayeleri, birikim ve mirasları, Ortaçağdaki ortalama yaşam süreleri, aktif ticari yaşam süreleri, tüccarların kariyer ve kariyer süreçlerindeki değişiklikler, Ortaçağ İslam dünyasındaki *gulam* savaşılar ve köleler dâhil tüm sınıfların görünüşleri, giyim tarzları, edinilmiş alışkanlıkları, yine Ortaçağ tüccarlarının hak arama ve ticari zekâ ölçülerine değinilmektedir. İkinci aşamada Ortaçağ tüccarlarının aileleri ve onların yaşam biçimleri ele alınmaktadır. Yine tüccarların, özellikle büyük sermaye sahiplerinin, servetlerini artırma uğraşı içerisindeyken sosyal ve dini sorumluluklarının varlığına dikkat çekilmektedir. Tüccarların Ortaçağ İslam

dünyasında sosyal statüleri ve toplumdaki yerlerine ilişkin sıralamalara yer verilmektedir. Ticari ilişkiler kurma ve yeni iş kazanımları noktasındaki networkler açıklanmaktadır. Örgütlenme konusunda Karimî ve Solî tüccar örgütlerinin anlatımına yer verilmektedir. Takibinde İpekyolu tüccarları, Bulgar tüccarlar, Mağribi tüccarlar, Şii tüccarlar gibi pek çok tüccar *diasporası* anlatılmaktadır. Daha sonra yabancı tüccarlar ve bu tüccarların ticari eğilim ve faaliyetleri ele alınmaktadır. Tarımsal ürünler, gemicilik teknikleri, teknoloji ve kültürlerin aktarılması konularının özelinde ticari faaliyetlerin önemi ve tüccarların bu süreçteki etkilerine vurgu yapılmaktadır. Yine bu noktada iletişimin temel unsuru olan ortak ticaret dillerinden de söz edilmektedir.

Sonuç olarak kitapta Ortaçağ ekonomisinin belirleyici unsurları, Ortaçağ Müslüman dünyasının ticaret olgusuna bakış açısı, üretim faaliyetleri ve bu süreçteki manevi dinamiklerin detaylarıyla anlatılmış olması bakımından *Ortaçağ Ekonomisi ve Müslüman Tüccarlar* adlı bu çalışma Ortaçağ araştırmacılarının ekonomi çalışmalarında kullanabileceği nitelikli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.